

Dôkazy o súvislosti medzi inkluzívnym vzdelávaním a sociálnou inklúziou

Záverečná súhrnná správa

EUROPEAN AGENCY
for Special Needs and Inclusive Education

DÔKAZY O SÚVISLOSTI MEDZI INKLUZÍVNYM VZDELÁVANÍM A SOCIÁLNOU INKLÚZIOU

Záverečná súhrnná správa

Európska agentúra pre rozvoj špeciálneho a inkluzívneho vzdelávania (ďalej len „agentúra“) je nezávislou a samosprávnou organizáciou. Agentúru spolufinancujú ministerstvá školstva jej členských krajín a Európska komisia za podpory Európskeho parlamentu prostredníctvom operačného grantu v rámci vzdelávacieho programu Európskej únie (EÚ) Erasmus+ (2014 – 2020).

Spolufinancované z programu Európskej únie Erasmus+

Podpora výroby tejto publikácie Európskou komisiou neznamena jej súhlas s jej obsahom, ktorý odzrkadľuje len názory jej autorov, a Komisia nie je zodpovedná za akékoľvek použité informácie uvedené v tomto dokumente.

Názory vyjadrené akoukoľvek osobou v tomto dokumente nemusia nutne predstavovať oficiálne názory agentúry, jej členských krajín alebo Komisie.

Redaktor: Simoni Symeonidou

Úryvky z tohto dokumentu je dovolené použiť len s uvedením jasného odkazu na ich zdroj. Odkaz na túto správu sa musí uvádzať takto: Európska agentúra pre rozvoj špeciálneho a inkluzívneho vzdelávania, 2018. *Dôkazy o súvislosti medzi inkluzívnym vzdelávaním a sociálnou inklúziou: záverečná súhrnná správa.* (S. Symeonidou, red.). Odense, Dánsko

V záujme lepšej prístupnosti je táto správa k dispozícii v 25 jazykoch a v prístupnom elektronickom formáte na webových stránkach agentúry: www.european-agency.org

Toto je preklad pôvodného textu v anglickom jazyku. V prípade pochybností o presnosti informácií v preklade si prečítajte pôvodný text v anglickom jazyku.

ISBN: 978-87-7110-767-8 (elektronická verzia)

© European Agency for Special Needs and Inclusive Education 2018

Sekretariát
Østre Stationsvej 33
DK-5000 Odense C Denmark
Tel.: +45 64 41 00 20
secretariat@european-agency.org

Kancelária v Bruseli
Rue Montoyer, 21
BE-1000 Brussels Belgium
Tel.: +32 2 213 62 80
brussels.office@european-agency.org

OBSAH

ÚVOD	5
ZISTENIA	6
Vzdelávanie	7
Zamestnanie	8
Život v komunite	9
KLÚČOVÉ POLITICKÉ POSOLSTVÁ A ÚVAHY	10

ÚVOD

V odbornej literatúre sa na súvislosť medzi inkluzívnym vzdelávaním a sociálnou inklúziou často poukazuje ako na dôležitú otázku, pričom výskum sa zaoberá buď inkluzívnym vzdelávaním, alebo sociálnou inklúziou. Existuje aj výskum, ktorý skúma súvislosť medzi inkluzívnym vzdelávaním a sociálnou inklúziou, aj keď je obmedzený. Tento výskum sa často realizuje v rámci iných disciplín, než je inkluzívne vzdelávanie – napríklad v rámci sociológie a psychológie. To môže účastníkom inkluzívneho vzdelávania brániť v získavaní informácií o ľuďoch s postihnutím a vo využívaní zistení výskumu v ich prospech.

Vzhľadom na vyššie uvedené skutočnosti bol zostavený prehľad literatúry s cieľom preskúmať súvislosť medzi inkluzívnym vzdelávaním a sociálnou inklúziou ľudí s postihnutím. Prehľad sa zaoberal predovšetkým dvomi otázkami:

- Aká je súvislosť medzi inkluzívnym vzdelávaním a sociálnou inklúziou?
- Aké sú súčasné zistenia výskumu, pokiaľ ide o potenciál inkluzívneho vzdelávania ako nástroja na podporu sociálnej inklúzie?

Prehľad sa zaoberal sociálnou inklúziou tak z krátkodobého (t. j. obdobím, keď deti navštevujú školu), ako aj dlhodobého hľadiska (t. j. keď ľudia s postihnutím končia povinnú školskú dochádzku). Prehľad sa zameriaval na tri oblasti – vzdelávanie, zamestnanie a život v komunite – s cieľom poskytnúť dôkazy založené na súbore údajov zo štúdií, a vysvetliť tak súvislosť medzi inkluzívnym vzdelávaním a sociálnou inklúziou. Podkladová literatúra sa zaoberá dosahom inkluzívneho vzdelávania na sociálnu inklúziu skúmaním oblastí vzdelávania, zamestnania a života v komunite. To isté sa skúma aj v správach, ktoré zverejnili medzinárodné organizácie, akými sú Organizácia Spojených národov, Európska únia a Európska agentúra pre rozvoj špeciálneho a inkluzívneho vzdelávania, a iné organizácie/siete.

Prínos tohto prehľadu pre literatúru o inkluzívnom vzdelávaní spočíva v štrukturovanom prístupe k preskúmaniu značného počtu štúdií o tejto téme. Jeho hlavné zistenia sú založené na syntéze výsledkov výskumu. Objasňuje rôzne aspekty krátkodobej a dlhodobej sociálnej inklúzie ľudí s postihnutím vo všetkých troch oblastiach (vzdelávanie, zamestnanie a život v komunite).

Očakáva sa, že prehľad budú využívať rôzni účastníci vzdelávania na rôznych úrovniach. Prehľad literatúry dokazujúci dosah inkluzívneho vzdelávania na sociálnu inklúziu môžu používať tvorcovia politiky, ktorí sa vo vzťahu k inkluzívnemu vzdelávaniu snažia vytvárať politiku založenú na dôkazoch. Na ďalšej úrovni sa očakáva, že prehľad bude prínosom pre teóriu inkluzívneho vzdelávania. Tento prínos bude spočívať v poskytnutí dôkazu o tom, že súvislosť medzi inkluzívnym vzdelávaním a sociálnou inklúziou je významná z hľadiska kvality poskytovania inkluzívneho vzdelávania, štruktúr prechodu a sociálnej politiky (napr. politiky na podporu zamestnanosti ľudí s postihnutím, politiky nezávislého života či politiky pre prístup vo vybudovanom prostredí). Prehľad takisto obsahuje zistenia, ktoré poukazujú na ďalšie oblasti výskumu (najmä v európskych krajinách).

V tejto záverečnej súhrnnej správe sa uvádzajú hlavné zistenia prehľadu literatúry a predstavujú sa kľúčové politické posolstvá a úvahy. Celý prehľad literatúry je dostupný v tlačenej a elektronickej formáte na webových stránkach agentúry.¹

ZISTENIA

Zistenia prehľadu naznačujú, že v oblastiach vzdelávania, zamestnania a života v komunite existuje súvislosť medzi inkluzívnym vzdelávaním a sociálnou inklúziou. Zároveň sa zdá, že existujú aj ďalšie faktory, ktoré sociálnu inklúziu podporujú alebo obmedzujú. Medzi ne patrí kvalita inkluzívnej praxe, sociálnej politiky, sociálnych štruktúr a postojov, priebeh života jednotlivca a pod. Výsledky výskumy prezentované v tomto prehľade nasvedčujú tomu, že navštevovanie segregovaných zariadení znižuje príležitosti na sociálnu inklúziu z krátkodobého (kým sú deti s postihnutím v škole) aj dlhodobého hľadiska (po ukončení stredného vzdelávania). Navštevovanie špeciálneho zariadenia je spojené s nízkou akademickou a odbornou kvalifikáciou, so zamestnaním v chránených dielňach, s finančnou závislosťou, nižším počtom príležitostí na nezávislý život a slabými sociálnymi kontaktmi po ukončení vzdelávania. V tejto súvislosti by sa tvorcovia politík mohli zamyslieť nad tým, akým spôsobom by sa špeciálna starostlivosť, ktorá je dostupná v mnohých krajinách, dala pretvoriť s cieľom podporiť vzdelávanie v zariadeniach inkluzívneho vzdelávania.

Hlavné zistenia prehľadu literatúry sú zhrnuté nižšie. Sú rozdelené do troch podskupín: vzdelávanie, zamestnanie a život v komunite.

¹ Európska agentúra pre rozvoj špeciálneho a inkluzívneho vzdelávania, 2018. *Evidence of the Link Between Inclusive Education and Social Inclusion: A Review of the Literature [Dôkazy o súvislosti medzi inkluzívnym vzdelávaním a sociálnou inklúziou: prehľad literatúry]*. (S. Symeonidou, red.). Odense, Dánsko. www.european-agency.org/resources/publications/evidence-literature-review

Vzdelávanie

Zistenia prehľadu o súvislosti medzi inkluzívnym vzdelávaním a sociálnou inklúziou v rámci povinnej školskej dochádzky a vysokého školstva naznačujú, že:

- **Inkluzívne vzdelávanie zvyšuje počet príležitostí na interakciu medzi rovesníkmi a vytváranie blízkych priateľských vzťahov medzi žiakmi s postihnutím a bez neho.** Hoci sú sociálne vzťahy ťažko merateľné, sociálne interakcie, ku ktorým dochádza v inkluzívnych podmienkach, sú predpokladom rozvoja priateľských vzťahov, sociálnych a komunikačných zručností, podporných sietí, pocitu spolupatričnosti a pozitívnych výsledkov v správaní.

- **V prípade sociálnych interakcií a priateľských vzťahov, ku ktorým dochádza v inkluzívnych podmienkach, sa musí náležite zohľadniť niekoľko prvkov, ktoré podporujú participáciu žiakov (t. j. prístup, spolupráca, uznanie a prijatie).** Dosiahnutie sociálnej inklúzie žiakov s postihnutím v inkluzívnych podmienkach znamená zvýšiť participáciu vo všetkých oblastiach, všetkých účastníkov (t. j. zamestnancov, žiakov a rodičov) a na všetkých úrovniach (t. j. politiky a praxe v školách, kultúry školy). K dosiahnutiu sociálnej inklúzie žiakov s postihnutím nedochádza vtedy, keď je ich participácia narušená negatívnymi postojmi k postihnutiu a vylučujúcimi školskými štruktúrami (napr. obmedzená prístupnosť, nedostatok pružnosti, výnimka z predmetov, ktoré sa považujú za „ťažké“).

- **Žiaci s postihnutím, ktorí sa vzdelávajú v inkluzívnych podmienkach, môžu dosahovať lepšie akademické a sociálne výsledky ako žiaci, ktorí sa vzdelávajú v segregovaných zariadeniach.** Akademický a sociálny úspech učiacich sa podporuje vtedy, ak sa uplatňujú skutočne inkluzívne politiky a prax, existuje inkluzívna kultúra školy a učitelia učia podľa inkluzívnej pedagogiky.

- **Účasť a prijímanie podpory v rámci inkluzívneho vzdelávania zvyšujú pravdepodobnosť zápisu do vysokého školstva.** Súvislosť medzi inkluzívnym vzdelávaním a zápisom do vysokého školstva závisí od efektívneho plánovania prechodu, ktorý sa začína na úrovni stredného školstva a zahŕňa komunitu. Pri zápise do vysokého školstva existuje niekoľko bariér: chýbajúce peniaze, nedostatočná pomoc s prihláškami, nevhodné určenie potrebných adaptácií, nedostatočný prístup k vhodným učebným materiálom a nekvalitné plány prechodu.

Zamestnanie

Zistenia prehľadu týkajúce sa súvislosti medzi inkluzívnym vzdelávaním a zamestnaním naznačujú, že:

- **Účasť na inkluzívnom vzdelávaní je jedným z faktorov, ktoré zvyšujú pravdepodobnosť zamestnania ľudí s postihnutím.** Okrem vzdelávania sú pracovné príležitosti ľudí s postihnutím ovplyvnené mnohými sociálnymi faktormi, ako napríklad politika, miestny trh, siete zamestnanosti, postoje zamestnávateľov a prístupné štruktúry zamestnania.
- **Charakter osnov môže byť obmedziť, alebo zvýšiť počet pracovných príležitostí mladých ľudí s postihnutím.** Zabezpečenie prístupu v rámci osnov vedie k akademickým a odborným kvalifikáciám, ktoré zvyšujú počet pracovných príležitostí. Pracovné príležitosti môžu byť obmedzené aj formami „špeciálnych“ osnov, ktoré sú prispôbené alebo navrhnuté výlučne pre adolescentov s postihnutím.
- **Kvalitné programy prechodu, ktoré zabezpečuje stredné školstvo, môžu zvýšiť pravdepodobnosť zamestnania ľudí s postihnutím.** Komunitné programy prechodu realizované v rámci stredného školstva sa z hľadiska zabezpečenia práce považujú za efektívnejšie ako školské programy prechodu. Programy prechodu, ktoré sú krátkodobé a realizované špeciálnymi pedagógmi bez zapojenia konvenčných triednych učiteľov, obmedzujú pracovné príležitosti na otvorenom trhu práce.
- **Vzdelávanie v inkluzívnych podmienkach môže ovplyvniť druh zamestnania ľudí s postihnutím (t. j. chránené zamestnanie, podporované zamestnanie, otvorené zamestnanie a samostatná zárobková činnosť).** Vzdelávanie v segregovaných zariadeniach je spojené so získaním zamestnania v chránených dielňach (ktoré nepochybne prispievajú skôr k izolácii ako k sociálnej inklúzii ľudí s postihnutím). Vzdelávanie v inkluzívnych podmienkach vedie k získaniu akademických a odborných kvalifikácií a zručností, ktoré zvyšujú pravdepodobnosť výberu iných foriem zamestnania, ako je napríklad podporované zamestnanie, otvorené zamestnanie a samostatná zárobková činnosť.

Život v komunite

Na účely tohto prehľadu život v komunite znamená nezávislý život, finančnú nezávislosť, priateľské vzťahy a sociálne kontakty a zapojenie do voľnočasových činností. Zistenia prehľadu týkajúce sa súvislosti medzi inkluzívnym vzdelávaním a životom v komunite naznačujú, že:

- **Politiky v oblasti vzdelávania a sociálnej starostlivosti sú pri dosahovaní nezávislého života dva navzájom prepojené faktory.** Inkluzívne vzdelávanie je jedným z faktorov, ktoré zvyšujú príležitosti na nezávislý život. Nízka úroveň škôl v hlavom prúde vzdelávania v kombinácii s nedostatočnou politikou sociálnej starostlivosti znižuje pravdepodobnosť nezávislého života.
- **Je pravdepodobnejšie, že mladí ľudia s postihnutím, ktorí navštevujú inkluzívne vzdelávanie, sa krátko po ukončení stredného vzdelávania stanú finančne nezávislými.** Vplyv inkluzívneho vzdelávania na finančnú nezávislosť klesá v závislosti od času, ktorý uplynul od ukončenia stredného vzdelávania, a to z dôvodu rôznych faktorov vplývajúcich na život jednotlivca. To môže viesť k závislosti od príjmov zo sociálnych dávok.
- **Je menej pravdepodobné, že mladí ľudia s postihnutím, ktorí navštevujú segregované zariadenia, si v dospelosti vybudujú priateľské vzťahy a sociálne kontakty.** Sociálne kontakty ľudí s postihnutím sa v priebehu rokov menia z dôvodu individuálnych preferencií a rôznych smerovaní životov jednotlivcov a menej badať aj negatívny dosah špeciálnych tried.
- **Vzdelávanie v inkluzívnych podmienkach je jedným z faktorov, ktoré zvyšujú mieru participácie na voľnočasových činnostiach. Vzdelávanie v segregovanom zariadení predstavuje bariéru participácie.** Participáciu ľudí s postihnutím na voľnočasových činnostiach však treba interpretovať obozretne, pretože voľný čas sa niekedy stotožňuje s fyzickou prítomnosťou alebo terapiou a nevedie k uspokojeniu týchto ľudí.

KLÍČOVÉ POLITICKÉ POSOLSTVÁ A ÚVAHY

Vzhľadom na hlavné zistenia prehľadu by tvorcovia politiky mohli uvažovať o rozvoji politík založených na dôkazoch, ktorých cieľom je posilnenie sociálnej inklúzie ľudí s postihnutím počas ich života. V tejto časti sa uvádzajú kľúčové politické posolstvá a úvahy, ktoré z prehľadu vyplývajú.

- Okrem obhajovania prechodu k systémom inkluzívneho vzdelávania na európskej a medzinárodnej úrovni prehľad poskytuje tvorcom politiky dôkazy z výskumu o pozitívnom dosahu inkluzívneho vzdelávania na sociálnu inklúziu. V prehľade sa navyše zdôrazňuje, že politiky, ktoré nevidia v inkluzívnom vzdelávaní nič viac než len umiestnenie do školy v hlavnom prúde vzdelávania, bránia participácii žiakov s postihnutím, a teda nevedú k sociálnej inklúzii. Aby malo inkluzívne vzdelávanie dosah na sociálnu inklúziu, je potrebné prostredníctvom politiky a praxe zabezpečiť, aby sa žiaci s postihnutím zapájali do všetkých aspektov vzdelávania (napr. učenie sa, hranie sa, prístup do všetkých školských areálov a ku všetkým činnostiam) v tej istej miere ako žiaci bez postihnutia. Okrem toho sa v politike, následných právnych predpisoch a normách zabezpečenia kvality musí jasne stanoviť, že stredobodom záujmu systémov inkluzívneho vzdelávania je tak akademický, ako aj sociálny úspech.

- Tvorcovia politiky sa musia zamyslieť nad tým, ako by politika mohla čo najlepšie regulovať prechod z jedného systému do druhého a z jednej životnej etapy do druhej s cieľom zachovať alebo zvýšiť príležitosti na sociálnu inklúziu. Prehľad napríklad poukázal na to, že inkluzívne vzdelávanie zvyšuje pravdepodobnosť zápisu do vysokého školstva. Zároveň však existujú iné ukazovatele, napríklad nedostatočné vedenie a plány prechodu, ktoré fungujú ako bariéry. V prehľade sa ďalej ukázalo, že inkluzívne vzdelávanie zvyšuje pravdepodobnosť získania platenej práce na otvorenom trhu práce. Iné faktory, napríklad politika a neprístupné pracovné priestory, však fungujú ako bariéry. V týchto a ďalších prípadoch musia tvorcovia politiky zvážiť, akým spôsobom sa investície do inkluzívneho vzdelávania premietnu do iných politík, ktoré ovplyvňujú ľudí s postihnutím počas ich ďalšieho života.
- Ďalšia otázka v rámci politiky, ktorou sa treba zaoberať, je spôsob, ako predĺžiť pozitívny dosah inkluzívneho vzdelávania. Prehľad naznačil, že hoci má inkluzívne vzdelávanie pozitívny dosah na zamestnanie a finančnú nezávislosť krátko po ukončení stredoškolského vzdelávania, tento dosah sa znižuje v závislosti od času uplynutého od tohto ukončenia. Usudzuje sa, že ide o výsledok rôznych osobných faktorov, ako napríklad smerovanie života jednotlivca, možné nehody a ochorenia, podmienky v rodine a podobne. V rámci politiky by však bolo potrebné zamyslieť sa nad tým, ako by sa sociálna inklúzia ľudí s postihnutím dala podporovať prostredníctvom zamestnania aj v ďalšom období ich života, keď sa z nich stáva riziková skupina.
- Tvorcovia politiky by mohli uvažovať o tom, akým spôsobom by sa špeciálna starostlivosť, ktorá je dostupná v mnohých krajinách, dala pretvoriť s cieľom podporiť vzdelávanie v inkluzívnych zariadeniach. Výsledky výskumu prezentované v tomto prehľade nasvedčujú tomu, že navštevovanie segregovaných zariadení znižuje príležitosti na sociálnu inklúziu z krátkodobého (kým sú deti s postihnutím v škole) aj dlhodobého hľadiska (po ukončení stredného vzdelávania). Navštevovanie špeciálneho zariadenia je spojené s nízkou akademickou a odbornou kvalifikáciou, so zamestnaním v chránených dielňach, s finančnou závislosťou, nižším počtom príležitostí na nezávislý život a slabými sociálnymi kontaktmi po ukončení vzdelávania.

V ďalšom výskume by sa mohli podrobnejšie preskúmať skúsenosti žiakov počas ich školského života v rôznych prostrediach, politika a prax na školách, štruktúry/programy zabezpečujúce prechod od vzdelávania k zamestnaniu a život v komunite. Takýto výskum by objasnil ukazovatele, ktoré umožňujú sociálnu inklúziu. Z hľadiska stanovenia súvislosti medzi inkluzívnym vzdelávaním a sociálnou inklúziou vo všetkých troch oblastiach

(vzdelávanie, zamestnanie a život v komunite) sú dôležité aj longitudinálne štúdie. Tieto štúdie by mohli ďalej objasniť, akým spôsobom politika v oblasti inkluzívneho vzdelávania a iné politiky (napr. sociálna politika, politika zamestnanosti) podporujú alebo brzdia sociálnu inklúziu v rôznych prostrediach.

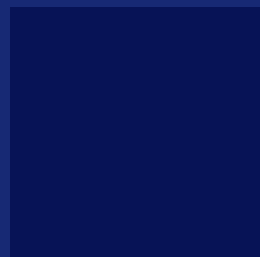

Sekretariát:

Østre Stationsvej 33
DK-5000
Odense C
Denmark
Tel.: +45 64 41 00 20
secretariat@european-agency.org

Kancelária v Bruseli:

Rue Montoyer 21
BE-1000
Brussels
Belgium
Tel.: +32 2 213 62 80
brussels.office@european-agency.org

www.european-agency.org